

Naxçıvan Müəllimlər İnstitutu. Elmi əsərlər, 2025, № 4, s. 75-77
Nakhchivan Teachers Institute. Scientific Works, 2025, № 4, p. 75-77
Нахчыванский институт учителей. Научные труды, 2025, № 4, с. 75-77

UOT: 37.016:811.111

<https://doi.org/10.30546/670832.2025.02.1087>

Oxu materiallarında obrazlı dil üzərində işin metodik xüsusiyyətləri

Müəllif(lər):

Şəbnəm Əliyeva

Naxçıvan Müəllimlər İnstitutu

Dissertant

E-poçt: shebnemeliyeva27@gamil.com

<https://orcid.org/0000-0002-9716-7629>

Açar sözlər: oxu materialları, obrazlı dil, təşbeh, metafora, epitet, pedaqoji metod, şagird bacarıqları

Annotasiya. Müasir təhsil sistemində şagirdlərin oxu bacarıqlarının inkişafı yalnız mətnin məzmununu anlama ilə məhdudlaşmır, həm də onun obrazlı dili və bədii təsvir vasitələrinin mənimsənilməsi ilə sıx bağlıdır. Bu tədqiqatın məqsədi oxu materiallarının obrazlı dili üzərində sistemli işin şagirdlərin mətnin dərin qatlarını qavrama, söz ehtiyatını zənginləşdirmə, məntiqi və yaradıcılıq təfəkkürünü inkişaf etdirmə, həmçinin kommunikativ bacarıqlarını artırma potensialını araşdırmaq olmuşdur.

Tədqiqat metodları arasında elmi-təhlili analiz, müşahidə və sorğu, eksperimental təbii və müqayisəli analiz yer almışdır. Eksperimental iş müəyyən siniflərdə oxu materiallarının obrazlı dili üzərində sistemli təlim prosesini əhatə etmiş, onun şagirdlərin emosional-estetik qavrayışına və yaradıcılıq bacarıqlarına təsiri qiymətləndirilmişdir.

Tədqiqat nəticələri göstərir ki, obrazlı dil elementlərinin dərinlən öyrənilməsi şagirdlərin mətni yalnız süjet xətti üzrə deyil, həm də estetik və emosional qatları ilə qavrama bacarığını əhəmiyyətli dərəcədə artırır.

Beləliklə, tədqiqat obrazlı dil üzərində sistemli işin şagirdlərin intellektual, emosional və estetik inkişafına müsbət təsirini sübut etmiş, təhsil prosesində bu istiqamətdə təbii edilə biləcək metodik tövsiyələr üçün nəzəri və praktik əsaslar təqdim etmişdir.

Author(s):

Shabnam Aliyeva

Nakhchivan Teachers Institute

Candidate for a degree

E-mail: shebnemeliyeva27@gamil.com

<https://orcid.org/0000-0002-9716-7629>

Key words: reading materials, figurative language, simile, metaphor, epithet, pedagogical method, student skills

Methodological features of working on figurative language in reading materials

Abstract. In the modern education system the development of students' reading skills is not limited to understanding the content of the text but is closely related to mastering its figurative language and artistic expression tools. The objective of this study is to investigate the potential of systematic work on figurative language in reading materials to enhance students' comprehension of the deeper layers of text, expand their vocabulary, develop logical and creative thinking, and improve communicative skills.

The research methods included analytical review, observation and survey, experimental application and comparative analysis. The experimental work encompassed systematic instruction on the figurative language of reading materials in selected classes, evaluating its impact on students' emotional-aesthetic perception and creative abilities.

The findings indicate that in-depth study of figurative language elements significantly improves students' ability to comprehend texts not only along the plot line but also in terms of aesthetic and emotional dimensions.

Thus the study demonstrates the positive effect of systematic work on figurative language on students' intellectual, emotional and aesthetic development and provides theoretical and practical foundations for methodological recommendations in this area of education.

Автор(ы):

Шабнам Алиева

Нахчыванский институт учителей

Докторант

Э-почта: shebnemeliyeva27@gamil.com

<https://orcid.org/0000-0002-9716-7629>

Ключевые слова: читательские материалы, образный язык, сравнение, метафора, эпитет, педагогический метод, навыки учащихся

Методические особенности работы над образным языком в материалах по чтению

Аннотация. В современной системе образования развитие читательских умений учащихся не ограничивается лишь пониманием содержания текста, но тесно связано с усвоением образного языка и художественных средств выразительности. Целью исследования является изучение потенциала систематической работы над образным языком в читательских материалах с точки зрения углубленного восприятия текста, обогащения словарного запаса, развития логического и творческого мышления, а также коммуникативных навыков учащихся.

Методы исследования включали научно-аналитический анализ, наблюдение и анкетирование, экспериментальную апробацию и сравнительный анализ. Экспериментальная работа охватывала системный учебный процесс, направленный на изучение образного языка в определенных классах, и оценку его влияния на эмоционально-эстетическое восприятие и творческие способности учащихся.

Результаты исследования показывают, что глубокое изучение элементов образного языка значительно повышает способность учащихся воспринимать текст не только в сюжетном, но и в эстетическом и эмоциональном аспектах.

Таким образом, исследование доказало положительное влияние системной работы над образным языком на интеллектуальное, эмоциональное и эстетическое развитие учащихся, а также представило теоретические и практические основы для методических рекомендаций, применимых в образовательном процессе.

Giriş. Müasir təhsil sistemində şagirdlərin oxu bacarıqlarının inkişaf etdirilməsi yalnız mətnin məzmununu anlamaqla məhdudlaşmır, həm də mətnin obrazlı dili, yəni bədii təsvir vasitələrinin mənimsənilməsi ilə sıx bağlıdır. Oxu materiallarının obrazlı dilinin öyrənilməsi uşaqlarda mətnin emosional-estetik qavrayışını gücləndirir, onların təfəkkürünün inkişafına, söz ehtiyatının zənginləşməsinə, yaradıcılıq bacarıqlarının formalaşmasına şərait yaradır. Bu baxımdan mövzunun aktuallığı həm nəzəri, həm də praktik cəhətdən şübhəsizdir.

Tədqiqat mövzusunun seçiminin əsas səbəblərindən biri məktəb təcrübəsində müşahidə olunan müəyyən çətinliklərlə bağlıdır. Belə ki, bir çox hallarda şagirdlər mətnin süjet xəttini və əsas məzmununu qavramaqda çətinlik çəkməyələr də, müəllifin istifadə etdiyi obrazlı ifadələri, bədii təsvir vasitələrini anlamaqda, onların funksional yükünü dərk etməkdə zəiflik göstərirlər. Nəticədə şagirdlərin oxu prosesi yalnız mətnin məzmununun sadə mənimsənilməsi ilə kifayətlənir, onun dərin estetik qatlarının qavranılması arxa plana keçir. Bu isə təhsil prosesində oxu fəaliyyətinin əsas hədəflərindən biri olan emosional-estetik inkişafı məhdudlaşdırır.

Tədqiqat fərziyyəsi ondan ibarətdir ki, əgər oxu materiallarının obrazlı dili üzərində iş sistemli şəkildə təşkil olunarsa, bu, şagirdlərin mətnin dərin qatlarını qavramasına, söz ehtiyatının zənginləşməsinə, məntiqi və yaradıcılıq təfəkkürünün inkişafına, həmçinin onların ümumi kommunikativ bacarıqlarının yüksəldilməsinə müsbət təsir göstərəcəkdir.

Tədqiqatın əsas məqsədi oxu materiallarının obrazlı dili üzərində işin pedaqoji və metodik əsaslarını araşdırmaq, bu istiqamətdə müasir metodlardan istifadə etməklə tədris prosesinin səmərəliliyini artırmaqdır. Məqsədə nail olmaq üçün qarşıya bir sıra vəzifələr qoyulur: obrazlı dilin mahiyyətini və funksiyalarını nəzəri cəhətdən təhlil etmək; mövcud metodik yanaşmaları araşdırmaq; şagirdlərin obrazlı dili mənimsəməsində qarşıya çıxan çətinlikləri müəyyənləşdirmək; praktiki mühitdə tətbiq edilə biləcək metod və üsulları işləyib hazırlamaq və onların effektivliyini dəyərləndirmək.

Beləliklə, məqalənin aktuallığı oxu fəaliyyətinin yalnız məzmunun qavranması ilə məh-

dudlaşmaması, həm də obrazlı dil vasitəsilə estetik dəyərlərin aşkar edilməsi zərurətindən irəli gəlir. Bu istiqamətdə aparılacaq tədqiqat nəticələrinin müasir pedaqoji praktika üçün nəzəri-metodoloji əhəmiyyət kəsb edəcəyi, təhsil prosesində şagirdlərin həm intellektual, həm də emosional inkişafına bilavasitə təsir göstərəcəyi güman olunur.

Material və metodlar. Tədqiqatın material bazasını Azərbaycan məktəblərində istifadə olunan oxu mətnləri təşkil etmişdir. Araşdırmada əsas diqqət şagirdlərin oxu bacarıqlarının inkişafı və mətnin obrazlı dil elementlərini qavrama səviyyəsinin öyrənilməsinə yönəldilmişdir. Materiallar arasında bədii ədəbiyyat nümunələri, hekayə və nağıllar, şeir və qısa povestlər seçilmiş, onların obrazlı ifadələri və bədii təsvir vasitələrinin funksional yükü sistemli şəkildə təhlil edilmişdir. Bu seçim şagirdlərin yalnız mətnin məzmununu deyil, həm də onun emosional-estetik qatını qavrama bacarığını müəyyən etməyə imkan yaratmışdır.

Tədqiqatın aparılmasında bir neçə elmi metoddan istifadə olunmuşdur. Elmi-təhlili metod vasitəsilə oxu materiallarının obrazlı dil elementi və bədii təsvir vasitələrinin pedaqoji əhəmiyyəti nəzəri cəhətdən öyrənilmişdir. Müşahidə və sorğu metodları şagirdlərin oxu prosesində obrazlı dili qavrama səviyyəsini, mətnin estetik və emosional təsirini dərk etmə bacarıqlarını qiymətləndirməyə imkan vermişdir. Eksperimental metod tətbiq edilərək müəyyən siniflərdə oxu materiallarının obrazlı dili üzərində sistemli iş aparılmış, bu işin şagirdlərin məntiqi, yaradıcılıq və kommunikativ bacarıqlarına təsiri müşahidə olunmuşdur.

Müqayisəli analiz isə mövcud pedaqoji yanaşmaların effektivliyini müəyyənləşdirməyə xidmət etmişdir. Belə ki, müxtəlif metod və üsulların tətbiqi nəticəsində şagirdlərin obrazlı dilin funksiyasını mənimsəmə dərəcəsi, söz ehtiyatının zənginliyi və mətni estetik baxımdan qavrama bacarıqları müqayisəli şəkildə təhlil edilmişdir. Araşdırmada həm keyfiyyət, həm də kəmiyyət göstəriciləri nəzərə alınmış, müxtəlif qabiliyyətli şagirdlərin də prosesə cəlb olunması ilə inklüziv təhsil prinsiplərinə riayət edilmişdir.

Beləliklə, seçilmiş materiallar və metodlar tədqiqatın məqsədinə uyğun olaraq şagirdlərin

oxu bacarıqlarının, obrazlı dili qavrama səviyyəsinin sistemli şəkildə qiymətləndirilməsinə, həm nəzəri, həm də praktik nəticələrin əldə edilməsinə imkan yaratmışdır. Aparılmış iş şagirdlərin oxu fəaliyyətində emosional-estetik qavrayışın və yaradıcılıq bacarıqlarının inkişafına yönəlmiş metodik tövsiyələr üçün elmi əsas formalaşdırmışdır.

Nəticə və müzakirə. Aparılmış tədqiqat göstərir ki, oxu materiallarının obrazlı dili üzərində sistemli iş şagirdlərin mətnin dərin qatlarını qavrama bacarığını əhəmiyyətli dərəcədə artırır. Eksperimental və müşahidə nəticələri göstərir ki, şagirdlər yalnız mətnin süjet xəttini anlamaqla kifayətlənməyib, müəllifin obrazlı ifadələrini və bədii təsvir vasitələrinin funksional yükünü də uğurla şərh edə bilirlər. Bu isə onların söz ehtiyatının zənginləşməsinə, məntiqi və yaradıcılıq təfəkkürünün inkişafına, həmçinin kommunikativ bacarıqlarının yüksəlməsinə birbaşa təsir göstərir.

Müzakirə zamanı müəyyən edilmişdir ki, obrazlı dil elementlərinin dərinədən öyrənilməsi şagirdlərin emosional-estetik qavrayışını gücləndirir və oxu fəaliyyətini daha mənalı edir. Xüsusilə müqayisəli analiz göstərir ki, fərdi və qrup formasında tətbiq olunan metodlar şagirdlərin mətni interpretasiya etmə bacarığını inkişaf etdirməyə xidmət edir, onların yaradıcılıq və tənqidi düşünmə qabiliyyətlərini formalaşdırır. Eyni zamanda, inklüziv təhsil prinsiplərinə riayət olunmaqla, müxtəlif qabiliyyətli şagirdlərin eyni platformada iştirak etməsi pedaqoji prosesin səmərəliliyini artırır.

Yekun nəticə. Tədqiqatın nəticəsi olaraq obrazlı dil üzərində iş yalnız ədəbi biliklə-

rin mənimsənilməsinə deyil, həm də şagirdlərin emosional-intellektual inkişafına, onların estetik zövqünün formalaşmasına və mədəniyyət səviyyəsinin yüksəlməsinə müsbət təsir göstərir. Bu baxımdan, tədris prosesində oxu materiallarının seçimi və onların obrazlı dil elementlərinin dərinədən öyrənilməsi müasir pedaqoji təcrübə üçün əhəmiyyətli tövsiyələr təqdim edir. Beləliklə, tədqiqatın nəticələri şagirdlərin oxu bacarıqlarının inkişaf etdirilməsi istiqamətində praktik və nəzəri əsasların formalaşmasına xidmət etmiş, obrazlı dilin pedaqoji əhəmiyyətini sistemli şəkildə nümayiş etdirmişdir.

Ədəbiyyat

1. Rosenblatt, L. Literature as Exploration. 5th edition / L.Rosenblatt. – New York: The Modern Language Association, – 1995. – 288 s.
2. Vygotsky, L.S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Cambridge. – MA: Harvard University Press. – 1978. – 159 s.
3. Tompkins, G.E. Literacy for the 21st Century: A Balanced Approach. Pearson. – New York, – 2018. – 480 s.
4. Krashen, S. The Power of Reading: Insights from the Research / S.Krashen. – Portsmouth: Heinemann. – 2004. – 199 s.
5. Nation, I.S.P. Teaching ESL/EFL Reading and Writing. – New York: Routledge. – 2009. – 272 s.
6. Xudaverdiyeva, T. Inklüziv təhsildə təlimin təşkili prinsipləri: Perspektivlər və nəticələr. // Naxçıvan Dövlət Universiteti. Elmi əsərlər, №4, s. – 115-123.

Məqalə filologiya üzrə elmlər doktoru, professor Akif İmanlı tərəfindən təqdim olunmuşdur.

İlkin daxilolma – 24.09.2025, son daxilolma – 20.10.2025, qəbul olunma – 05.12.2025